

Бектурганова Г.З.,
Айнабекова Г.Б.

Лопе де Веганың «Валенсиялық жесір» комедиясының қоғамдық мәселелерінің жиынтығы

Мақалада Лопе де Вегидің «Валенсиялық жесір» комедиясына талдау жасалады. Яғни, XVI–XVII ғасырдағы Испанияның жалпы жағдайы суреттелмек. Жаңа қарым-қатынас, жеке тұлға дамуы, испан қоғамындағы салт-дәстүр, сана, отбасындағы жағдайлар. Пьесса кейіпкері жаңа леп көрінісі, оның сөзі мен ісінен адамди өмірдің құлшынысы, күресі көрінеді. Мақалада басты назар Лопе де Вегидің шеберлігіне аса наза аударылады, шығармадағы әдеби атмосферасын көрсетеді.

Түйін сөздер: комедия, интрига, қорытынды, композиция, кейіпкер.

Bekturganova G.Z.,
Aynabekova G.B.

A set of public issues comedy of Lope de Vega's «The Valencian Widow»

The article presents an analysis of the comedy «The Valencian Widow» by Lope de Vega, which vividly expresses the general state of Spain's late start XVI – XVIIvekov. The new relationship, the idea of the emancipation of the individual from sredenevekovyh fetters of tradition and authority penetrated all life manifestations of Spanish society, including the family. The heroine of the play presents new trends; in the words and actions of the Renaissance felt an echo of the struggle for the emancipation of the human person. The focus of the article is made at the workshop intrigue characteristic of Lope de Vega, which carries the whole point of the play, creating its artistic atmosphere.

Key words: comedy, intrigue, isolation, composition, character.

Бектурганова Г.З.,
Айнабекова Г.Б.

Набор общественных вопросов комедии Лопе де Веге «Валенсианская вдова»

В статье представлен анализ комедии «Валенсианская вдова» Лопе де Веге, в которой рельефно выразалось общее состояние Испании конца XVI – начала XVII веков. Новые отношения, идеи раскрепощения личности от среденевековых пут, от традиции и авторитетов проникали во все жизненные проявления испанского общества, в том числе и в семью. Героиня в пьесе представляет новые веяния; в речах и поступках чувствуется отголосок борьбы Ренессанса за эмансипацию человеческой личности. Акцент в статье сделан на мастерской интриге, свойственной Лопе де Веге, несущей в себе весь смысл пьесы, создающий ее художественную атмосферу.

Ключевые слова: комедия, интрига, развязка, композиция, персонаж.

**ЛОПЕ ДЕ ВЕГАНЫҢ
«ВАЛЕНСИЯЛЫҚ
ЖЕСІР»
КОМЕДИЯСЫНЫҢ
ҚОҒАМДЫҚ
МӘСЕЛелЕРІНІҢ
ЖИЫНТЫҒЫ**

Әлемдік әдебиетте Лопе де Вега сынды жан-жақты жазушыны табу қиын. Бірақ салыстырмалы түрде керемет әмбебап бойынша оны тек қана Бальзакпен салыстыруға болады. Бальзактің «Адамдық комедиясы» сияқты, Лопенің пьесаларында да қоғамның жоғарыдан төменге дейінгі көрінісі сипатталған. Бұл – XVI ғасырдағы бүкіл Испания еді. Бірақ Лопе өмірдің ғана байқаушысы, сыншысы емес. Ол әр жанрда, әр тарихи трагедияларда, драмаларда, комедияларда өзінің көркемдік құралдарын қарастырады және барлығын біздің алдымызға жаңа түрде береді. Міне, осы себептен де Лопенің комедиялары өзінің суретші ретінде толық емес көрінісін береді, сондай-ақ Лопенің комедияларында талантының кейбір жетпей жатқан жақтары да көрінеді.

Лопеде комедиялық та, трагедиялық та жанрлар жиі ұшырасады. Комедияларының айырмашылығы сәтті байланыста, оның трагедиялары комедиялық сахнамен толы. Лопенің «Чистая» («Таза») комедиясы өзіндік жанрымен ерекшеленеді. Лопенің «Таза» комедиясы – бұл ең басты образбен махаббат комедиясы, кейіпкерлері – қоғамдағы қарапайым адамдар. Сонда осы топтағы комедияда ғана, яғни осы топқа негізделген «Валенсиялық жесір» («Валенсианская вдова») бөлімінде осы туралы айтамыз және осы «Валенсиялық жесірге» ғана қарап, шешім қойған жөн.

Лопенің барлық пьесаларындағыдай, «Валенсиялық жесірде» де ұлттық нашық жағы күштірек. Лопе Мольер сияқты «Француз» емес, «Испан» сонда да «Тұрмыстық комедия» терминін осы пьесаға теңеген жөн. «Валенсиялық жесірді» үйреншікті түрде түсіндіре алмайсың. Оны пьесадағы аноним авторындай «ашық сурет», «жіңішке психологиялық мінезқұлық» деп түсіндіру мүмкін емес.

«Валенсиялық жесір» – XVI ғасырдың аяғы мен XVIII ғасырдың басындағы жоғарғы испан класына жатады. Онда Испанияның барлық тұрмысы эпоха түрінде көрсетілген. Бұл жерде буржуаздық қоғамның күштері әлсіз болып шықты, себебі испан орта ғасырын сындырмақ болды. Лопе Испания тенденциясының өшкенін және жеңіс көрінісінің тұрақты түрде шешілгенін көрді. Испан қоғамдық өміріне, тіпті жанұяға да жаңа ұмтылыс, ой-пікір қалыптасты.

Испан жанұясының ішіндегі бұл конфликт – өзіндік, қорғау формасының құқығы, ата-ана жүрегі. Осының барлығы Лопеде махаббат комедиясын туғызды. «Валенсиялық жесірдің» негізгі сюжеті. Жас ашына жігіт (пьесадағы Камило) өзінің сүйіктісіне өзінің қулығының, әрі икемділігінің арқасында қосылады (жас жесір әйел Монарда) жанұясының қарсылығына қарамастан (Леонарданың ағасы – Лусенсьо) сюжеттің негізгі тізбегі қарсылыстарымен қиындайды (Леонардаға ғашық – Оттон, Валерью, Лисандро). Ал шындығында суретші Лопе комедияға оңай коллизия нұсқасын ұсынады. Лусенсьо Монардадан күйеу баланы таңдай бермей тезірек үйленуін сұрайды. Бұл қыздың әкесі болмағандықтан, қыздың күйеусіз жүруі дұрыс емес деп есептейді. Монарданың басы бос болмағандықтан, ол оны қамтамасыз етуі керек болады. Ағасы «өсектің бәрінен құтылу үшін үйлену керек», – дегенді айтады.

Монардо үйленудің, некенің қандай екенін ағасынан артық болмаса, кем білмейді. Ол өзінің бас бостандығынан айрылғысы келмейді. Лусенсьоға жауап беру арқылы ол тез арада «жанұя бақытының» реалистік суретін салады. Өзінің болашақ «қорғаушысымен». «Ол кеш келсе мен қызғанамын. Оның заттарын мен ұрлықшы сияқты тығып жүремін. Енді үйде айқай-шу, ұрыстар басталды», – дейді Леонарда [Д.І, явл. 4].

Ал Монарда күйеуінің мойнында отыратын әйел емес. Бұл үшін ода бақыттың артық мөлшері бар. Ол өзгелерге өзінің тағдырында өте көп арман бар екенін айтады. Ол туралы пьесада жаңа көрініс көрсетеді. Сөздерінде және іс-қимылдарында адамның тағдырындағы эмансипацияның Ресенанс күресі сезіледі. Әрине, Монарда Шекспирлік кейіпкер емес, оның жандуиесі де ондай терең емес, ол тек махаббатты қалайды, бірақ бұл «үйлік» болып табылатынын ойлады. Оның ұлттық моралі оның арманын туындатқызады. Негізгі пьесадағы оқиғалар мен фактілер қателіксіз болып табылады.

Осыдан пьесаның соңы қойылады. Лопе бұл факторларды жаңа деп тауып, оларға жаңа мән беріп, өзінің бөлек желісін туғызып, анық элементпен сәйкестендіріп әрі сәйкестірмейді. «Валенсиялық жесір» Лопенің көзқарасы бойынша жақсарайды.

Отбасылық трагедияларда Лопе отбасындағы күйеуінің патриархалдық беделін қорғайды. Ол әйелдің күйеуге қарсылығын қадағалайды. Сондай-ақ, күйеуінің әйеліне толық бостандық бергендігін де қадағалап, дұрыс емес деп санай-

ды («Ақылды өз үйінде»). Бірақ Лопе ұлттық қағидаға қарайды. Әкелері мен күйеулері өзінің отбасына қатты қатал қадағаламай, ақылды патшалар сияқты жеңіл ақылды, адамдық қасиетпен қарау керек. Лодовико герцогі «Наказание – не мнение» драмасында мазақ болған күйеу. Ол бақытсыздығына өзі кінәлі. Себебі, ол өз әйеліне тек үй шаруасына керек сияқты қараған.

Комедияларда жанұялық мәселелер жұмсақ түрде де, осал түрде де кездеседі. Бірақ мұнда Лопенің позициясы анық. Оның аянышы әрқашан да «балалардың» жағында, сүйікті адамдардың жағында. Бірақ пьесаның соңында бұзылған орта қайта қалпына келеді, ғашықтар да заңды некемен қосылады.

Әр әдеби шығармаларда бұлжымас көркемдік компоненттері бар, олар өз-өзіне ойды жинап, болмысты, техникалық компоненттерді, дамытып жүйелеу үшін қолданылатын көркем көмекші компоненттерді образды түрде бейнелеуі. Суретші шынайы өмірге жақын болған сайын, оның туындыларында таза көмекші бөлімдерден, оның көркемдік идеализацияның мінез-құлығы батыл болған, осы себепті классикалық шедеврде әрбір болып жатқан компонент және өзіндік көркем әдебиет, сонымен қатар бүтінге деген қатынастың және басқа да компоненттерге деген техникалық белгілері бар.

Лопенің махаббат комедияларында Мольердің комедияларындағыдай барлығы ең маңызды элемент ретінде көрсетіледі. Лопе комедияларын біреуінен екіншісіне еш өзгеріссіз енгізу арқылы қолданады. Мысалы, «Ханым» (дама), «Құл» (слуга), «Малай» (служанка), «Ата-ана», «Өгей» т.б. Осыдан әр кейіпкер өзінің үлгісін анық біледі: «Кавалер» ол әдеттегідей батыл, ғашық, қызғаншақ, онша ақылды емес, сүйіктісінің немесе құлының бұйрығымен жүреді. «Дама» (ханым) да ғашық, қызғаншақ, бірақ қу және ақылды (пьесада – Леонарда), «Бағып алған адам» (Опекун) – қырсық, «Құлдар» – қорқақ, бірақ ақылдылар епті. Бірақ бұл типтерге Лопе тірі жандылықты көрсетпейді. «Инеге жіп салғандай» етіп «Валенсиялық жесірдің» кейіпкерлерінің жүріс-тұрысы екі-үш қимылдан-ақ білінеді. Бетпердедегі Монарданы бір көріп ғашық болған Памило – оның бөлмесінде болғанда бәріне дайын болады. Бірақ қыдырып жүрген Монарданың шын бейнесін көрген жігіт бәрін ұмытады. Бірақ Лопені олардың психологиялары, абстрактылы сызықтары қызықтырмайды. Ол оларды өзінің композициясындағы біркелкі дәреже ретінде ұстанады. Памило өзінің бірінші кездесуінде:

«О, нені не үшін құрбан етем! Менің жанымды махаббаттың алауы өртеп жатыр» дейді. Ал аз күннен кейін «Бетпердесінен шын бейнесін көрмеген ханымға қарау қиын» (д.ІІІ.3) дейді. Ал бұл неліктен тез. Бұл неге тез орындалды? Өзінің мақсатының күштілігіне ант берген Камилло Леонардаға өтірік айтқаны ма? Ал Яопені бұл жайт қызықтырмады. Оған бәрі осылай болу керек сияқты.

Лопе кей кезде психологиялық ақиқатты да құрбан етеді. Камиллоның нақсүйері Монарданың жанын қызғаныш оты қарып, одан кек алғысы да келеді. Ал Камиллоның малайы Флора оған жүрегі мен қолын ұсынады. «Ар мен сұлулық не қалайды, сол болу керек» деп ойлаған Камиллоның қарсыластары өз ойларынан қайтады. Көріп отырғанымыздай, Камилло мен Мартаның ойлары, бірдей. Бұл – Мартаны да, Памилоны да, Урбананы да, Отона, Валерьюны да сипаттаған – Лопенің ойы. Комедиядағы кейіпкерлердің бейнесі әдебиетке жақын. Бұл – бетперде (*commedia dell'arte*).

Испан өмірінің ең жаман бетпердесі «Опекун» (өгей) – балаларымен де дұрыс қарым-қатынас орната алмайтын ақылсыздар. Ал ең керекті бетперде – «грасиосо» малайы, қарапайым халықтың ойын дұрыс көрсетуші, Санчо Панстың туыстас ағасы «Грасиосоның» сөздерінде «Валенсиялық жесірдің» сөздеріндей, пьесаның бейнесі, оның қарапайымдылығы көрсетіледі.

«Валенсиялық жесір» Скрибтың «Стакан воды», Бомаршенің «Севильский цирюльник» сияқты жанрлық сахнада іс-әрекет арқылы көтеріледі. Пьесадағы ой-түйін көркемдік ауа-райын туғызады: жел сияқты жылдам іс-әрекет, мінез-құлық, ақиқатты қарым-қатынас, нақсүйерлердің армандары мен еріктері.

Бұл көркемдік түйін – новелланың тізбегі іспеттес. Леонарда мен Камиллоның тағдырының картаға түсуі. Бұл жерде кезекпе-кезек орындалады. Яғни Леонарда мен Памилонның ойлануға мүлдем уақыты болмайды, олардан жылдам іс-әрекет пен шешім күтіледі. Урбан Камиллоны керемет бейтаныс қызға апарды. Ал бұл оқиға Памилоны қайда апарды? Бақытсыздыққа ма, жетістікке ме, өлімге ме? Ол қыз кім? Беделді ханым ба, әлде жезөкше ме? Бірақ ойлануға уақыт жоқ. Иә ма, жоқ па? Енді Камилло Леонарданың бөлмесінде отырып, оның қандай әйел екенін біледі. Бірақ Леонарда бетпердеде. Енді не істеуге болады? Оның қарсылығына қарамай, бетпердесін шешіп, оның махаббатын жоғалту керек пе? Жоқ әлде барлығына көну керек пе? Жоқ әлде, барлығына көну керек пе? Бірақ Камилло

кездейсоқтан Урбанадан қыдырып жүргенде Леонарда туралы біледі. Енді Леонарданың құпиясы ашылды. Бірақ Леонарда Урбананы өзінің кәрі бөле апасына жібереді. Оны шіркеуден күтіп алған Камилло қорқынышты болады. Оны осы кәрі қақпас жынды қылған ба деп ойлайды? Мүмкін, бұл қателік шығар.

Осы жерде Леонардодан кеңшілікке және жүрегінің бостығына деген қарсылығын білдіретін хат келеді. Камиллоны алған бетінен қайтару мен қатар шетке ысырылып қалмайтын да шешім қабылдау керек. Міне осындай іс-әрекет композициясында әр ситуация тұрмыстық суреткерге және психологиялық күреске себеп емес, өзі әсер ететін эффект болып табылады. Бұл өзінің кейіпкерлер өміріне қосатын тығыздығымен, өзінің динамиканың белгісімен қызықты. Ал ситуацияның көбеюімен олардың ауысуы тездетіледі, сондай-ақ қаһармандар тағдырының бас тігуі күшейеді, оларда әрекеттілік тез сапырысқан және безгек түрде өмір сүруі күшейтеді, тағы да өте қиын кедергілерді тезірек алып тастайды, олардың төтеп беруі және бостандығы керек сыйлықты алмайынша осылай болады. Лопенің барлық күші әртүрлі күтпеген кедергілердің пайда болуын қарапайым түрде мотивациясын табуға, шешімін созуға және де пьеса қаһармандары мен көрермендерді бөлінбейтін тығыздықта ұстауға жіберілген.

Осы пьесаның психологиялық «мағынасыздығы» өзінің мағынасын осы жерден табады. Оларды түсіну оңай. Яғни пьесадағы кейіпкерлер өздеріне тұрақты емес, олар техникалық жағынан тұрақты.

«Валенсиялық жесірдегі» психология іс-әрекетке бағынышты. Ол тек шындық жайт болды. Себебі Лопе ортақ боп келетін мінезді тұлғаларға жанашыр ретінде келіп, мынандай пікір-ой туғызады: «Ор», «Қызғаныш» т.б. Егер де психологиялық драматургиядағы талаптар қарсы шықса, Лопе де соңғысын интенфикациялық іс-әрекет құртылмай үшін барын құрбан етеді. Негізі қызғаныш сахнасы атақты әрі маңызды болып келеді. Есесіне драматургиялық жағынан ол маңызды эффект туғызады. Камилло Леонарданың махаббаты үшін жолдағы кедергілердің бәріне тосқауыл болады. Лопе өзінің кейіпкерлерінің психологияларын біле отырып, оларға шектеу қоя алады.

Осылай ғажайып оқиға – бақытты, қуанышты ойынға айналады. Бұдан біз ашық аспан астындағы көктем мезгілінде болғандай боламыз. Бірақ, шындығына келгенде, «Валенсиялық жесір» Шекспирдің «Он екі күнге» қарағанда

алға қойған мақсатты күштірек, өмірлік гармония бар. Лопенің комедияларындағы шындық пен кереметтік, жоғары мен төмен, жандүниелік пен материалдық осының бәрі аяғына дейін ажыраған, олар гармонияға толығымен кірмейді, тек оған жақындайды. «Валенсиялық жесірдің» поэтикалық элеменеттері ақиқаттық мазмұнға толы емес, ондағы тұрмыстық элеменеттер өзгерген.

Лопенің комедиялары рессананс пен барокконның, Шекспир мен Гирсо де Молинаның арасында тұр. Б. Кржевский оларды архитектуралық құралдармен салыстырады. «Валенсиялық жесір» сияқты бізге Лопеден қалған комедия ең керемет туынды емес. Лопе драматургиялық

ақын. «Валенсиялық жесірдің» көркемдігі өте қысқа әрі бостандықты талап етеді. Біз бірақ ақыннан толық ақиқаттылықты талап етпейміз, керісінше, оған шындықтың бір бөліміне барса да алғысымызды білдіреміз. Бұл әлем кездейсоқтық пен қауіпсіздікке толы бола тұрса да, онда поэзияның бөлшегі, адамдардың еріктері мен бостандықтары, қуаныштары бар. Бұл бір үзім нан үшін емес, қорқыныш үшін емес. Испан шындығынан шыққан Лопе мен оның замандастарының талабы шетке ысырылды, бірақ өшкен жоқ. Осыдан біздің сахна төрінде оның «Сахнадағы ит» (Собака на сцене) сияқты «Валенсиялық жесірі» де өмір сүруі мүмкін.

Әдебиеттер

- 1 Плавский З.И. Лопе де Вега. – М.: 1960.
- 2 Узин В.С. Общественная проблематика драматургии Сервантеса и Лопе де Веги. – М., 1963.

References

- 1 Plavskiyy Z.I". Lope de Vega. – M.: 1960.
- 2 Wzi"n V.S. Obshhestvennaya problematika dramaturgi"i" Servantesa i" Lope de Vegi". – M., 1963.